

Betesberättelser

Slutpublikation för Härkää sarvista -projektet

Kaisa Raatikainen (red.)

Jyväskylä 2012

Betesberättelser

Slutpublikation för Härkää sarvista -projektet

Kaisa Raatikainen (red.)

Jyväskylä 2012

BETESBERÄTTELSE
Slutpublikation för Härkää sarvista -projektet

Layout: Piia Viikari
ISBN 978-952-257-613-2

Inledningsord

Landsbygdens landskap rymmer en gåta.

Åkrar, skogar och vattendrag bildar den ram i vilken gömmer sig en otrolig mängd småskaliga variationer. De olika randområdenas och ängarnas samt betenas mångfald överraskar besökaren. Av dessa livsmiljöer är vårdbiotoperna, eller ängarna och naturbetena som formats och upprätthållits av det traditionella jordbruket, de bästa.

Av vårdbiotoperna finns inte två likadana, utan varje biotop har sina särdrag. I dessa miljöer lever otaliga sällsynta arter, och de är med hänsyn till den lilla arealen mycket artrika områden. Varför är de så olika i jämförelse med varandra? Varifrån uppstår artmångfalden?

Människorna sköter vårdbiotoperna med metoder som är gamla men fungerande. Bete, slåtter, röjning och hamling är de olika ängarnas, hagmarkernas och skogsbetenas skötselmetoder. Skötseln av vårdbiotoperna är nödvändig, om den glöms bort och uteblir, växer områdena igen vilket leder till att den värdefulla artrikedomen kvävs i brist på utrymme och ljus. Genom att sköta vårdbiotoperna värnar vi också om vårt traditionella nationallandskap till vilket oskiljaktigt hör öppna beten och ängar med glest trädbestånd. Samtidigt bevaras till dem hörande mångsidiga kulturella arv.

Naturbeten och blomsterängar håller på att försvinna från det finländska landsbygdslandskapet. De har beskogsats, uppodlats till åker eller lämnats oskötta. Av vårdbiotoperna finns endast en bråkdel kvar, jämfört med den mängd eller areal som fanns på 1950-talet. Samtidigt hotar deras artbestånd att dö ut. De som sköter de kvarvarande biotoperna gör ett värdefullt arbete. De hjälper att bevara såväl ett vackert landskap som naturens mångfald.

I detta slutdokument för Härkäa sarvista -projektet presenteras berättelser om de objekt som vi planerat inom projektet. Berättelserna belyser de synpunkter som markägarna och skötarna haft på utgångsläget, metoderna, arbetets belöning och framförallt samarbetets betydelse.

Med önskan om givande lässtunder

Kaisa Raatikainen

Härkäa sarvista (HÄÄVI) är ett projekt som omfattat landskapen Mellersta Finland, Södra Savolax, Birkaland, Mellersta Österbotten och Österbotten. I projektet har betesdrift befrämjats som skötselform för naturen och landskapet. Skötsel har planerats och ordnats för områden som är speciellt värdefulla med tanke på naturen och landskapet. Projektet pågick under tiden 1.6.2009 – 30.9.2012 och förverkligades av de regionala ELY-centralerna samt ProAgria lantbrukscentraler och lantbrukssällskap.

Medverkande

Berättelser: Kaisa Raatikainen (red.)
Jutta Ahro
Jaana Höglund
Mervi Kukkonen
Leena Lahdenvesi-Korhonen
Kaisa Mustola
Bertel Riska
Saara Ryhänen
Riikka Söyrinki

Fotografier: Ovanstående och
Päivi Kangasniemi
Hanna Kemppainen
Anni Lehto
Marjaana Lepänjuuri
Henry Liljekvist
Lauri Mikonranta
Sirpa Pitkänen
Helena Rönkä
Ralf Wistbacka

Akvareller: Kaisa Raatikainen

Svensk text: Jaana Höglund
Bertel Riska
Ulrika Wikman

Innehåll

Inledningsord	5
Ranginsaari, Mellersta Finland	8
Petäjävesi gamla kyrkas ängar, Mellersta Finland	12
Betesmarken i Hiekkaranta, Mellersta Finland	16
Lahnaniemi, Södra Savolax	20
Riutta äng, Södra Savolax.....	24
Pattoi, Södra Savolax	28
Ala-Kapees beteshagar, Birkaland	32
Pappilanlahti, Birkaland	36
Vanhankyläs hagmarker, Birkaland	40
Alkula, Österbotten	44
Flaskskär, Österbotten.....	48
Bådaviken, Österbotten	52
Bakgrundsinformation	56
Tilläggsuppgifter och länkar	58

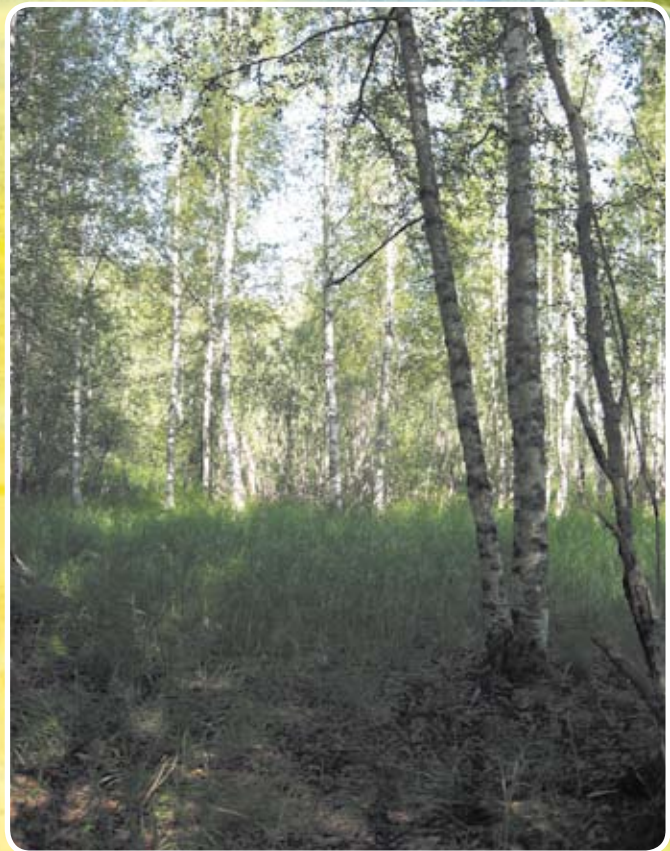
Ranginsaari

Mellersta Finland, Laukaa

Betesområdena i Ranginsaari utgörs av starrdominerade strandängar och lundartade skogsbeten, som omger fågelsjön i Peukaloinen. Platsen är en lokalt värdefull vårdbiotop.

Till området hör både statlig och privat mark. Seppo Kuukkanen äger den privata marken. Med stödet för skötsel av vårdbiotop har Markku Pitkänen och Jyrki Savolainen sina dikor betande i Ranginsaari.

Ranginsaari

Mellersta Finland

Dikor från två gårdar betar tillsammans vid Ranginsaari. Flocken leds av en gammal, lugn ko, på bilden den gråa Mummo.

Seppo Kuukkanen berättar att hans farfar köpte ett litet torp på 1920-talet i Ranginsaari. På den tiden betades området av kor och får och säkert slåttades också ibland hö på strandängarna. "I min egen barndom hade vi ungdjur där – eller kvigor, lite som vi nu har", säger han. Efter att betesgången upphörde hann det gå årtionden innan området började skötas igen.

Jyrki Savolainen och Markku Pitkänen berättar om hur idén med att få området i skötsel igen startade i samband med att översiktsplanen för främjande av naturens och landskapets mångfald och våtmarker gjordes. Markku kommer ihåg hur det uppstod diskussion om Ranginsaari vid infotillfället inför planeringen: "Jag frågade Jyrki, - ska vi gå med? Det handlar också om image. Vi odlare bör ta ansvar för de här sakerna."

När man frågar varför området ursprungligen var intressant, svarar Markku: "Det är ett stort område, som också har en viss ekonomisk betydelse. Ett riktigt litet område skulle inte ha varit intressant. I mina ögon var platsen vacker och där fanns en speciell flora". Kati Halme från Forststyrelsen konstaterar, att den lokala aktiviteten hade

en avgörande roll för att skötseln av området startade. Hon understryker områdets betydelse: "Det finns verkligen få vårdbiotopsobjekt i förhållande till övriga statliga naturskyddsområden. Vårdbiotoperna är verkliga pärlor, ett betydande tillskott för naturens mångfald." Kati fortsätter: "Skötseln ökar ytterligare områdets värde. Områdets karaktär som vårdbiotop skulle ha försvunnit om inte skötseln startat igen."

Flera samarbetsparter och dessutom varierande förhållanden gör utmaningen att arrangera områdets skötsel större. Jyrki konstaterar: "Området är i sig utmanande, varje år är olika. De risker som är bundna till skötseln skall man absolut fundera igenom på förhand." För att dela på riskerna beslöt lantbrukarna att gå in för gemensamt bete, där djur från två gårdar betar på samma område. Fastän överraskningar kommit emot under resans gång, har samarbetet mellan olika parter fungerat bra. Markku understryker också betydelsen av en omsorgsfull plan. Att verka på naturskyddsområden förutsätter, att man reder ut frågor och att man tänker igenom konsekvenserna före. "Jag har inte upplevt det här övermäktigt", skrattar Markku. "En vacker plats har blivit skött."

Strandängen omges av hagaktiga lövsumpskogar, som under flödestiden översvämmas av vatten.

Seppo är nöjd med hur samarbetet har fungerat: "Fint, det här är ett lyckat projekt". Även om den egna marken är utarrenderad upplever han att saker ordnats utan problem och att man gemensamt har kommit överrens om dem. Grannarna har också varit nöjda.

Markku, Jyrki och Kati tackar för den hjälp och de rådgivning som projektet bistod med när skötseln av området började. Jyrki framhåller, att projektet också underlättade när betesgången startade: "Skötselplanen och instruktionerna var bra. I början var det besvärligt att skapa kontakter till samarbetsparterna men projektet gjorde det lättare." Markku betonar, hur viktig planeraren är och berättar, att projektet var till stor hjälp också när stödperio-

den startat. "Det är fint när det finns en part att fråga om råd! De rådgivande besöken och stödet har varit nödvändiga."

"Med projektet har det bildats samarbetsmodeller och utan dem skulle skötseln av området inte ha lyckats", konstaterar Kati. ●

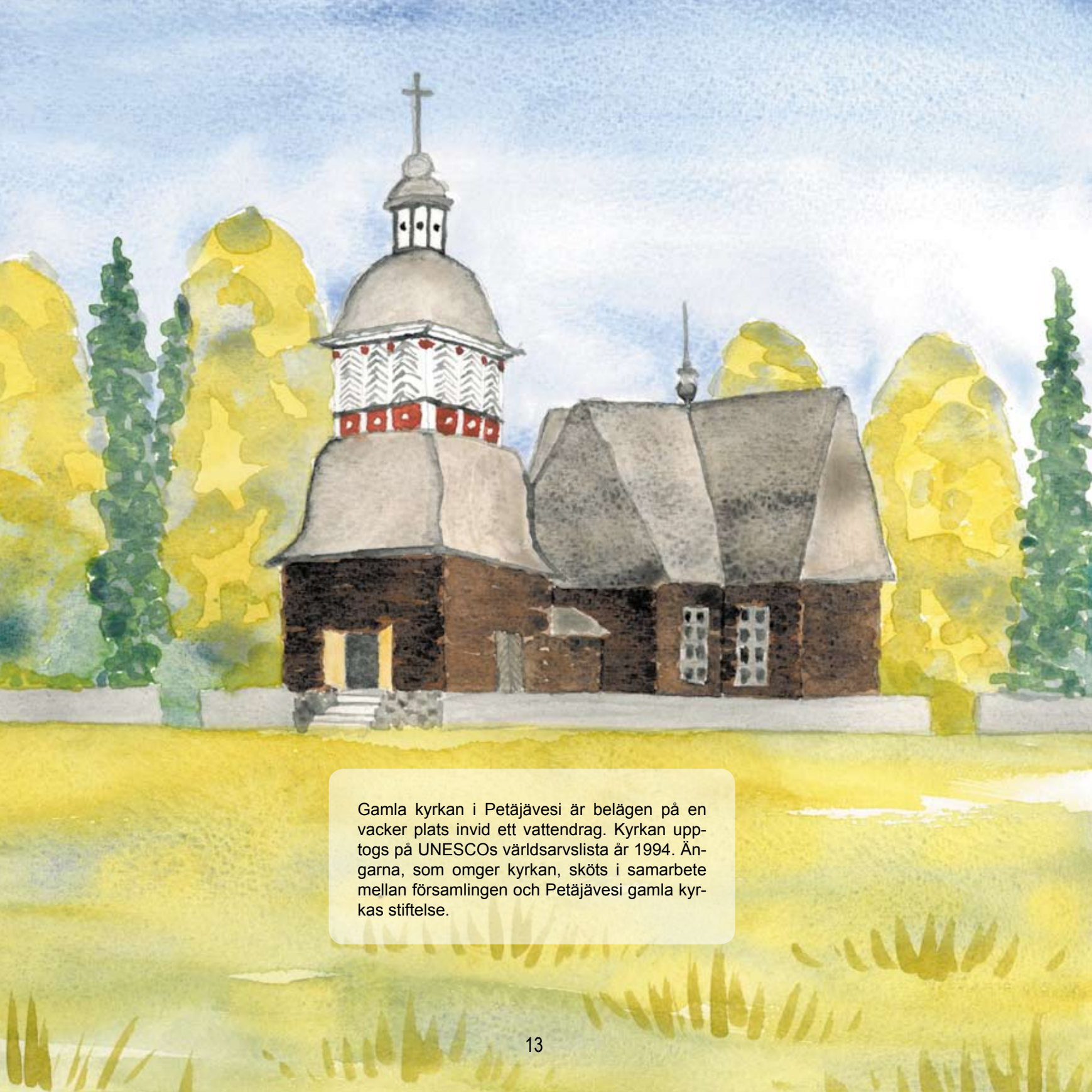

På naturbeten övervakas nötkreaturen regelbundet.

Petäjävesi gamla kyrkas ängar

Mellersta Finland

Gamla kyrkan i Petäjävesi är belägen på en vacker plats invid ett vattendrag. Kyrkan upptogs på UNESCOs världsarvslista år 1994. Ångarna, som omger kyrkan, sköts i samarbete mellan församlingen och Petäjävesi gamla kyrkas stiftelse.

Petäjävesi gamla kyrkas ängar

Mellersta Finland

På ängarna som omger kyrkan växer prästkragar, blålockor, becknejlikor och ormröt.

Ansvarig guide Annika Nyström, från Petäjävesi gamla kyrkas stiftelse, berättar att begravningsplanen invid kyrkan togs i bruk på 1720-talet. Samtidigt byggdes också den första kyrkan på platsen. Den nuvarande kyrkan är byggd under åren 1763–65. För ortsbefolkningen har den gamla kyrkan med omgivning alltid varit en central plats. Dit färdades man längs isen om vintrarna och med båtar på sommaren. "Fram till 1840-talet fanns prästgårdens byggnader på området, och ängarna fungerade tidigare som prästgårdens åkrar", säger Seppo Ojala, kyrkoherde i Petäjävesi församling och konstaterar, att åkrarna togs ur odling för tiotals år sedan.

Annika berättar att marken omkring kyrkan, förutom begravningsplanen, hör till det område som betas. Ängarna omges av gamla gårdesgårdar och betet gränsar delvis till sjön. Det speciella med platsen är det värdefulla byggnadsarvet. Annika berättar att utgångsläget för skötselarrangemangen är att vårda kyrkan och kulturmiljön omkring: "Målsättningen för betesgången är att bevara de naturliga slätter- och betesmarkerna omkring kyrkan.

Miljön vid världsarvsobjektet skall hållas traditionellt. Det ger ett mervärde till objektet och talar till besökarna. Platsen andas historisk tid. Kyrkan är en populär vigselkyrka och miljön inverkar säkert på valet."

Enligt kyrkoherde Seppo Ojala passar får utmärkt till att sköta kyrkans omgivningar.

Det öppna landsbygdslandskapet sträcker sig från kyrkan till Kelmättilä gård.

Seppo minns, att planerna på att börja beta ängarna har pågått under en lång tid. "Saken diskuterades med Museiverket redan på 1990-talet. ELY-centralen i Mellersta Finland och Mellersta Finlands museum har varit aktiva och nu har tanken förädlats de senaste åren."

Annika berättar att ett betesavtal över området har uppgjorts med en fårproducent. Dessutom har församlingen arrenderat området till stiftelsen för att ansöka om icke-produktiva investeringsstöd och stödet för skötsel av vårdbiotoper. Våren 2012 påbörjas arbetet med att stängsla in betesområdet.

Seppo anser, att Härkäa sarvista -projektets roll har varit betydande: "Naturligtvis har vi haft nytta av projektet. Ibland är det bra att någon knycker i en och påminner om vad som behöver göras", skrattar han och konstaterar, att naturligtvis har Petäjävesi gamla kyrkas stiftelse en stor betydelse. Församlingen höll tidigare området öppet genom slåtter och nu är det fint att samarbeta och dela ansvaret.

"Det är viktigt att vårdbiotoper bevaras för kommande generationer, eftersom landskapet med vårdbiotoper berättar om landsbygden från förr, som numera inte hittas i Finland. Det är viktigt att föra värderingarna vidare och att sköta om sådana här värdefulla objekt", påminner Annika. ●

Betesmarken i Hiekkaranta

Mellersta Finland, Karstula och Saarijärvi

Det finns sju objekt med i avtalet om skötsel av vårdbiotoper på Hiekkaranta gård, och där till har gården ansökt om stöd för icke-produktiva investeringar för ett större område. Gårdens ägare Tero Koponen berättar, att alla objekt som sköts är sjöstrandängar längs med Saarijärvi ruten eller naturbeten som finns mellan åkern och sjön. En del av objekten finns i naturskyddsområden och en del är inventerade naturliga slåtter- och betesmarker. Ett av områdena finns inom ett nationellt värdefullt landskapsområde.

Betesmarken i Hiekkaranta

Mellersta Finland

Flera av gårdens landskapsvårdsobjekt finns längs den nationellt värdefulla leden i Saarijärvi. Kotiniemi strandäng är ett privatägt naturskyddsområde.

Att ha varit med i projektet Härkää sarvista, anser Tero Koponen ha varit till hjälp för att få objekten i skötsel. Utan projektet skulle han nog inte ha börjat arrendera ett så här stort område och söka stöd för det. "Speciellt skötselplanerna har varit en stor hjälp för de är arbetsamma att göra själv", nämner han. Från projektets sida föreslogs tre betesobjekt åt Tero och han erbjöds också hjälp med skötselplaneringen. "Jag hade själv funderat på några platser, som togs med i ansökan", tillägger Tero.

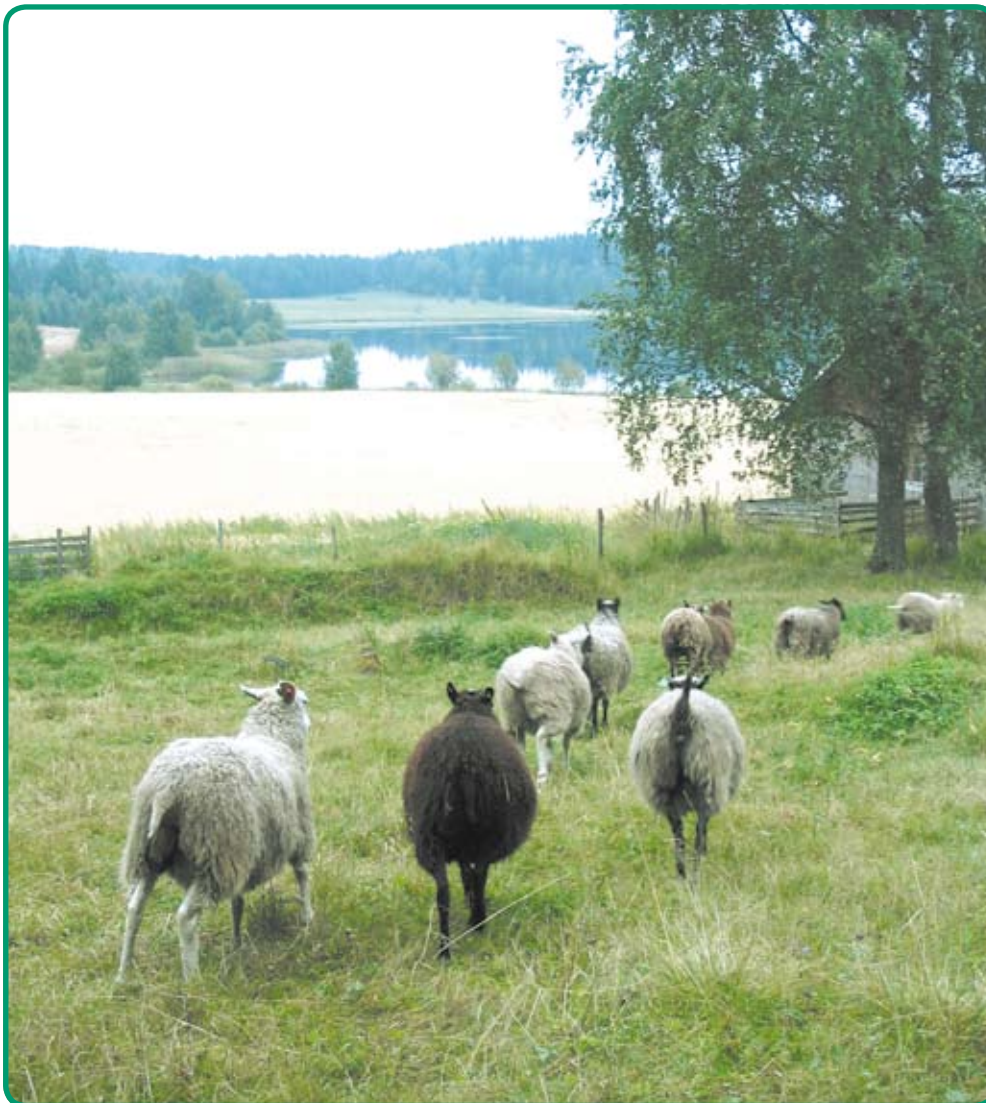
Enda utmaningen i skötselarrangemangen som Tero nämner, är att nästan alla betesmarker är arrendemarker. Det här krävde en diskussion om hur betesgången skulle lösas. "Det är också ett visst avstånd till platserna, men det är egentligen inte ett problem. Fåren hålls bra innanför staketet", berättar Tero.

Tero berättar, att alla skötselobjekt har någon form av beteshistoria: "Tidigare betades i alla fall nästan varenda

strand. Våra får har redan länge varit på hagmarkerna här hemma och på Iso-Ahola gård. "För de övriga objekten har det varit en längre paus i betesgången, men nu tas markerna på nytt med i bete.

När Tero får frågan, varför han tycker skötseln av objekten är viktig, lyfter han upp frågan ur en vattenskyddssynvinkel. I media har Saarijärviruttens dåliga vattenstatus tagits upp. "Det är bra om vi genom bete kan få vattendragets status bättre och bete håller stränderna och landskapet öppnare", funderar Tero. En motivering till att sköta området har också varit att Tero inte själv har tillräckligt med betesmarker, samt att specialmiljöstödet också medför ekonomisk nytta.

Ett av Teros arrenden är den nationellt värdefulla Iso-Ahola hagmarken. Saara Iso-Ahola berättar att gården är från 1830-talet och att gården har alltid haft betande djur. I början av 2000-talet blev det dock paus i betes-

Vid skötseln av en vårdbiotop är det viktigt att följa upp läget.

Från Iso-Ahola hagmark öppnar sig ett vackert landskap över den öppna åkern till Alajärvi.

gången på hagmarkerna, då Iso-Ahola gick i pension och avslutade boskapsdriften. "Under den tiden hann mycket duntrav, gräs och mycket brännässlor börja växa på betesmarkerna. Hagmarken restaurerades genom slåtter både maskinellt och för hand. Att transportera bort slåttern var ett tungt arbete", kommer Saara ihåg.

Sedan 2005 har fåren från Hiekkaranta gård varje sommar varit vid Iso-Ahola. På frågan om hur samarbetet har fungerat, svarar Saara att hon är nöjd. "Det är fint att spe-

cialmiljöstödet sporrar Tero att sköta området. På sätt och vis är det lite konstgjort när djuren måste komma utifrån, men vi vill att hagmarken skall skötas om. Genom betesgången bibehålls landskapet och gamla växter som trivs på hagmarker har kommit tillbaka", berättar Saara. Hon är intresserad av ängsväxter, och nämner att vid Iso-Ahola kan man se backnejlika, liten blåkllocka och låsbräken. "Bete av vårdbiotopen är en del av kulturmiljöns helhet", konstaterar Saara. "Det är trevligt, när slutningarna har bevarats som torrängar." ●

Lahnaniemi

Södra Savolax, Mäntyharju

Lahnaniemi finns i västra delen av Mäntyharju kommun, vid stranden av Valkinlahti i Lahnavesi och nära gränsen till Pertunmaa. Betesmarkerna hör till Natura 2000-nätverket och skyddsprogrammet för vitryggig hackspett. En del av området är inköpt till staten för naturskyddsändamål och den delen administreras av Forststyrelsen. Områdets andra del, cirka hälften, är i privat ägo. I början av 1990-talet bildades ett naturskyddsområde av de privatägda markerna. Förutom vitryggig hackspett har också andra intressanta arter, som flygekorre, höstläsbräken samt smörboll påträffats i området. Ungdjuren från Ari och Outi Paakkaris mjölgård betar området.

Lahnaniemi

Södra Savolax

Björkdominansen och riklig förekomst av död ved gör området till en utmärkt miljö för vitryggig hackspett.

Pekka Heikkilä från Forststyrelsen berättar att Lahnaniemi är ett skyddat objekt som är mycket mångsidigt och där många olika naturvärden förenas. Ari Paakkari beskriver objektet som ett landskapsmässigt fint och lugnt bete. Enligt honom gör lind- och björklundarna och den vitryggiga hackspetten samt de övriga hackspettarterna objektet speciellt. "Här har man i själva verket påträffat alla hackspettarter som lever i Finland", säger Pekka.

"Platsen är ett unikt kulturlandskap", konstaterar Pekka och berättar ur områdets historia: "Enligt byborna har det åtminstone ännu på 1950–60-talet funnits boskap och odlingar på gården. Boskapen har betat i skogen, vilka gamla taggträdsstängsel berättar om, och mindre åker-

lappar har odlats. I området finns också stengärdsgårdar." I skogen har enstaka lämningar av svedjebruk hittats och med hjälp av det har man kommit fram till att platsen ursprungligen varit svedjebjörkdungar.

Planeraren i Härkäälä sarvista -projektet föreslog för paret Paakkari att området kunde bli ett skötselobjekt och det väckte deras intresse. "Gården behövde också mer betesmark, speciellt för ungboskapen", berättar Ari. Han upplevde dock att stödansökan var svår att göra: "Den var alltför invecklad och tidsödande. Det var bra när planeraren gjorde upp skötselplanen och hjälpte till när ansökan skulle göras!" En utmaning i skötseln blev att arrangera dricksvatten till djuren eftersom det inte finns naturligt vatten vid objektet.

Outi Paakkari går till kvigorna varje dag och kontrollerar deras kondition samt tillräckligheten av vatten. Det är också viktigt att prata och kela med djuren så de inte blir för vilda.

Med bete strävar man till att öka ljusmängden i buskskiktet. Vid lundartade strandområden bör man undvika överbete för att inte äventyra lundens naturvärden.

Pekka konstaterar att arrangemangen och de olika skedena i skötselplanen löpte utan problem i samarbetet med projektet samt med mark- och djurägarna. "När betesgången påbörjas, kommer utmaningen vid objektet att vara, att kunna skydda den värdefulla lundväxtligheten som finns vid platsen", funderar Pekka. "Vi har haft en enorm hjälp av projektet, stort tack till planeraren."

Enligt Ari grundar sig vikten av skötseln på att bevara ett naturskönt landskap som bete: "Boskapen sköter platsen genom sin betesgång och ger landskapet en slutfinish." Pekka håller med, "Det öppna kulturlandskapet bevaras genom betet. Om objektet inte sköts, fortsätter igenväxningen." ●

Riutta äng

Södra Savolax, Mikkeli

Riutta ängsmark är beläget norr om St. Michel centrum. Området är ett fårbeta med stengärdsgårdar och stocklador mitt emellan bostadsområden. Betesmarken bildar en kulturpark, som är till glädje både för invånare som förbipasserande. På mitten av 1990-talet inventerades ängen till en lokalt värdefull vårdbiotop. Ängen är en del av tidigare betesmarker vid Rokkala herrgård och omkring betesmarken finns rester av gårdesgårdar. Hanna Kemppainens får betar platsen, som ägs av St. Michel stad. För att finansiera betesdriften har Stor-Savolax Naturskyddsförening (Suur-Savon Luonnonsuojeluyhdistys) arrenderat ängen och ansökt om specialstöd, när Hanna själv inte kunnat fungera som sökande av stödet. Hanna är sedan tidigare bekant med föreningen p.g.a. ett samarbete gällande en annan äng, som föreningen sköter genom slåtter och varifrån Hanna har tagit hö till sina djur.

Riutta äng

Södra Savolax

Barnen i näromgivningen har tagit platsen till sin och sköter gärna om fåren. Fåren får matas endast med växter från ängen, förutom gräs och örter äter fåren gärna videblad.

Hanna Kemppainen konstaterar: "Objektet är mycket bra och mångsidigt. Riutta ängen gör att landsbygden finns mitt i staden. Alla har tillgång till ängen och den är nära. Ängen sammanför stad och landsbygd. Speciellt för barn är ängen en fin plats där de kan vara i naturen, samt där de kan se och sköta djuren." "Det finns olika mål för ängens skötsel: att upprätthålla en värdefull vårdbiotop, att bevara en bit av Riutta områdets lantbrukshistoria, att försköna landskapet och att erbjuda invånare möjligheten att bekanta sig med fårskötsel.

"Platsen ger ett betydande mervärde till stadens naturområden", konstaterar Päivi Turtiainen från St. Michel stad. "Det lättillgängliga närmaturområdet berättar om traditioner och markanvändningens historia, samt gör det möjligt för människor i alla åldrar att ha kontakt med natur och djur."

Päivi berättar, att staden skötte området maskinellt genom slåtter från början av 2000-talet, men resultatet var inte det bästa möjliga. Utmaningarna har minskat under tiden

Det är besvärligt att slå det steniga och backiga området, men fåren passar utmärkt för landskapsvården.

Riutta äng har en mångfaldig växtflora och ett balanserat landskap. Den gamla stockladan fungerar som skydd för djuren.

med betesgång och kvalitén på skötseln har blivit bättre: "Staden är mycket nöjd med att får betar området. Kulturlandskapet bevaras då det sköts och betande djur är den bästa skötselformen för den här platsen."

Men det fanns mycket att fundera på under planeringskedet. "I början fanns det en del oklarheter i ansökningsprocessen, när det var så många aktörer med", konstaterar Hanna. "Till exempel fanns en hel del att utreda när arrendekontraktet skulle göras upp. I de praktiska skötselarrangemangen är övervakning och skötsel av djuren den största utmaningen, när det är över 50 km mellan hemmet och Riutta." Päivi berättar att staden också var bekymrad över fårbetets läge, då ängen var så nära bebyggelse. "Det första året har det dock inte alls varit någon vandalism!" ler Päivi nöjt.

Erfarenheterna från det första årets bete har gjort att oron över djurens övervakning har lagt sig. "Traktens invånare övervakar djuren och har omsorg om dem. Till exempel senaste sommar meddelade de att örnmärket på ett av

fåren höll på att lossna", berättar Hanna och tillägger att fåren verkligen växte mycket på bra på ren naturängshö.

När Hanna får frågan, vad nyttan med projektet Härkää sarvista har varit, svarar Hanna leende, "Att få objektet i skötsel". "Projektet har haft en mycket stor betydelse. Utan hjälpen därifrån skulle skötselplanen inte ha förverkligats. Även Naturskyddsföreningen kom med i arbetet med betet på förslag av projektet." Också Päivi är nöjd. "I samarbete med Naturskyddsföreningen och Häävi-projektet slöts ett skötselavtal för flera år", berättar hon och fortsätter: "Samarbetet med föreningen och Hanna har varit flexibelt och givande. Staden deltar också i skötseln av ängen: senaste år byggdes stängslen och i år reparerar ladans tak."

I samarbete med Naturskyddsföreningen har bland annat lägerdagar för barn arrangerats på ängen. Dessutom finns det ett häfte vid ängen, där besökare kan skriva upp sina tankar och erfarenheter. "Häftet blev fulltecknat av berättelser redan den första sommaren!" gläds Hanna. ●

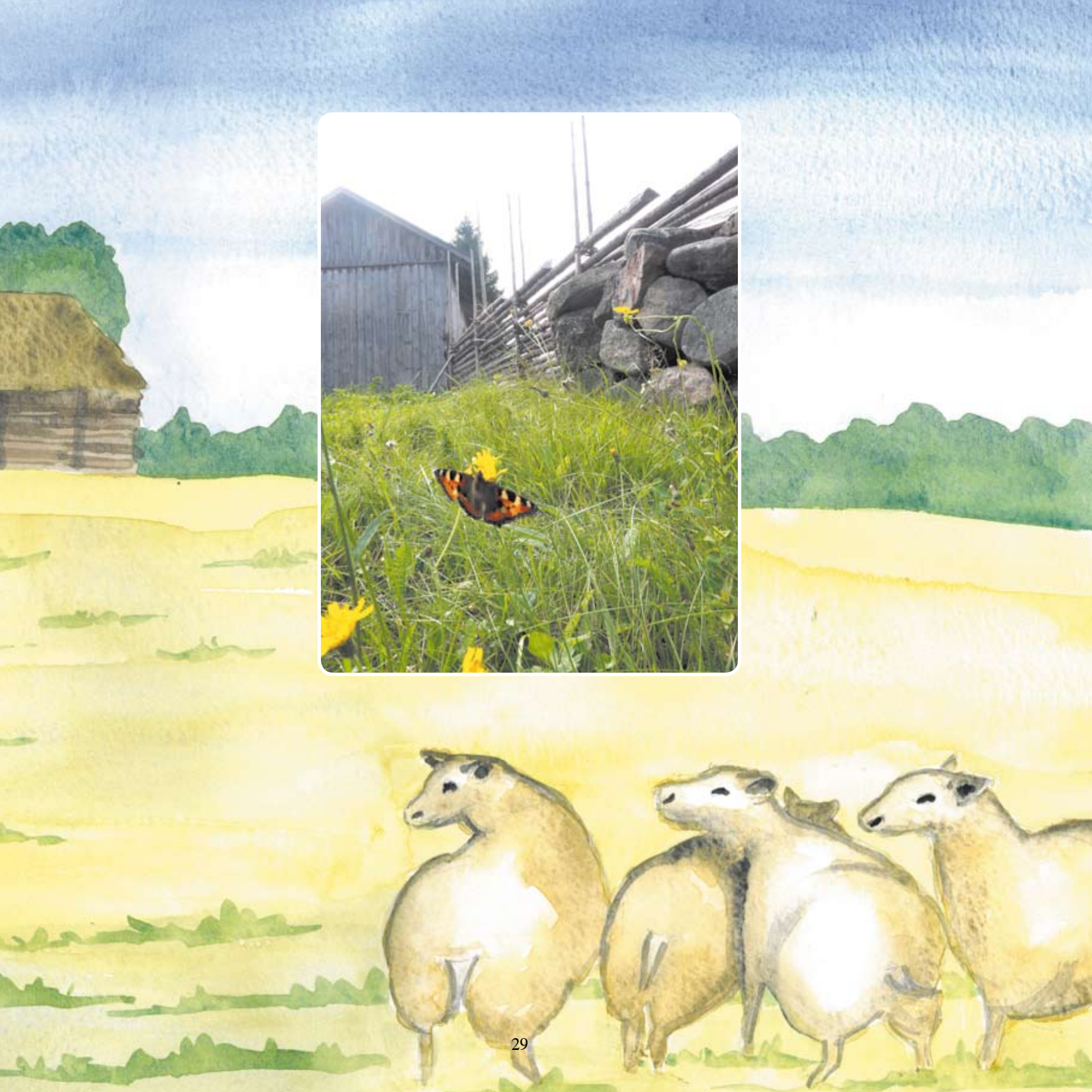
Pattoi

Södra Savolax, Juva

Pattoi släktgårds historia sträcker sig från 1800-talet. Släkten Nikulainen bodde på Pattoi från 1830-talet ända fram till början av 2000-talet. De sista ägarna var fyra syskon; August, Kalle, Aaro och Anna Regina, som var och en ärvde en fjärdedel av gården av sina föräldrar. Ingen av syskonen gifte sig eller hade arvingar. När Anna Regina dog som den sista i syskonskaran övergick Pattoi till staten. Släktgården övergick till Juva kommuns ägo år 2005.

Pattoi

Södra Savolax

Sari Heltelä-Auvinen tycker att det är viktigt att skötseln av landskapet vid Pattoi gård bevaras.

Kaisa Suhonen från Juva kommun berättar: "Pattoi släktgård är en unik museimiljö i Finland. Gårdens historia sträcker sig till 1800-talet och man har aktivt odlat fram till 1980-talet. Platsen har bevarats mycket bra i 1800-talets form, små reparationsarbeten har gjorts, men Pattoi har en gammaldags atmosfär. På Pattoi finns bara gårdens egna saker, verktyg och utrustningar. Följaktligen berättar gården fint om den tiden." Pattoi släktgård är öppet för besökare på sommaren.

Utan skötseln började åkrarna och de trädbevuxna beteshagarna, som omger Pattoi gård, växa igen och man började fundera på åtgärder att förbättra gårdsmiljön. Med hjälp av Härkäa sarvista -projektet gjordes en plan upp, där Suur-Savon Lampurit rf arrenderar Pattoi betesmarker av kommunen och söker icke-produktiva investeringsstöd för restaureringen.

För Sari Heltelä-Auvinen från Juva, viceordförande i Suur-Savon Lampurit r.f., var Pattoi en bekant plats från

tidigare: "Tanken att börja sköta området fanns redan, men för en enskild fårproducent var det en alltför stor not att knäcka. När sedan förvaltningsnämnden för Pattoi föreslog att betesgången på platsen skulle kunna skötas med gemensamma krafter, tog vi upp det på föreningsmötet."

Planeringen av betesdriften avancerade inte utan problem, trots att det är frågan om ett värdefullt objekt. Sari betonar betydelsen av att arbeta tillsammans: "Det är frågan om många parterers intressen när skötseln skall förverkligas. Följaktligen måste rutiner för att samarbeta och att verkställa arbetet byggas upp. Föreningen Suur-Savon Lampurit r.f. kan inte förutsätta att enskilda fårproducenter obegränsat kan satsa resurser på projektets skötsel."

"Gården är avskild från annan bebyggelse och där finns inte fortlöpande övervakning. Pattoi används som friluftsområde, så följljaktligen måste det vara ordentliga stäng-

Vid Pattoi gård har flera hundra meter traditionellt stängsel byggts ovanpå stenmurarna. Stängslet passar utmärkt i landskapet, men enbart det räcker inte för att stängsla in fåren.

sel för att å ena sidan de betande djuren inte ska kunna rymma och å andra sidan att andra djur, som rovdjur och lösa hundar, inte kommer in på betesmarkerna. De betande djuren vid objektet skall dagligen kontrolleras och skötas om”, konstaterar Sari.

Mest huvudbry har stängslen förorsakat fårproducenterna. ”Med de tillåtna kostnaderna i stödet är det nästan omöjligt att göra ordentliga och beständiga stängsel. Ett ordentligt, snyggt stängsel skulle vara mer långlivat och i det långa loppet en mer totalekonomiskt förmånlig lösning”, harmar sig föreningsordförande Susanna Nuutinen. ”Då skulle vi ha kunnat göra verkligt långa avtal om bete av området utan nya stängselkostnader.”

”Projektets planerare gav råd om samarbetsstrukturerna med olika instanser, gjorde upp de nödvändiga planerna för stöden och skrev ansökningarna klart. Suur-Sa-

von Lampurit r.f. skulle inte ens övervägt att ta objektet i skötsel utan hjälpen från Häävi-projektet”, tackar Susanna. ”Projektet har hjälpt till och rätt ut problemhärvar som kommit emot samt skött om att alla åtgärder genomförts vid rätt tidpunkt. Kontakten har varit berömvärd och det har känts som att man verkligen har försökt hitta lösningar.”

”Den ekologiska skötseln, som planerats med hjälp av projektet är viktig både kulturhistoriskt och för att bevara Pattoi”, konstaterar Kaisa. ”Att sköta området på något annat sätt än genom bete är svårt. Betesgången passar in i platsens miljö och kultur och den för med sig upplevelser till platsen. Bara fåren gör att folk kommer och tittar!” Sari uppmuntrar intresserade att komma på besök: ”Pattoi med sin betesmark har ett landskapsmässigt värde, vilket man ser direkt när man vandrar i området. I det landskapet vilar själen.” ●

Ala-Kapees beteshagar

Birkaland

A watercolor illustration of a forest scene. On the left, several birch trees with white bark and dark horizontal lenticels stand tall. Their leaves are painted in shades of yellow and light green, suggesting a late summer or autumn setting. To the right, there are dense evergreen trees, possibly spruce or fir, rendered in various shades of green. The ground is depicted with broad, horizontal strokes of yellow and light green, representing grass or a forest floor. The overall style is soft and painterly, with visible brushstrokes and a gentle color palette.

Ala-Kapees beteshagar finns vid stranden av Näsijärvi i Tammerfors i Teisko Kapee by. Objektet är en av Birkalands lokalt värdefulla vårdbiotoper och en del av den är ett Natura-2000 område. Beteshagarna i Ala-Kapee ingår i översiktsplanen för Teiskos landskaps- och naturvård, som blev klar 2010. Stiftelsen för Ahlmans skola har arrenderat ett drygt tre hektar stort betesområde av en privat markägare och fiskelaget. På stiftelsens skolorbruk föder man upp öst- och västfinnboskap för att bevara de lantraserna.

Ala-Kapees betesbogar

Birkaland

Hagmarken gränsar sig till ett öppet åkerlandskap. Variationen i åkerkantens zoner har stor betydelse för mångfalden i landsbygdens natur.

Harri Ala-Kapee från stiftelsen för Ahlmans skola berättar, att idén att ta området i skötsel kom ursprungligen från markägaren. Ännu under senare delen av 1990-talet fanns boskap på Ala-Kapees gård och enligt tradition betade ungdjur beteshagen. När djurhållningen upphörde, avslutades också betesdriften på hagmarken. "Eftersom landskapet började växa igen då betesdriften upphörde ville vi på nytt få betesdjur till området", berättar Harri. "Sjölandskapet ville vi också sköta om." Även om en del av betesmarken vuxit igen på grund av att det inte sköts, är hagmarken ganska välbevarad. Det är endast gräs, som finns som undervegetation, som tar överhanden på vissa områden. I kanten av hagmarken finns ett mångsidigt ängsväxtbestånd.

Stiftelsen för Ahlman hade sedan tidigare tre andra platser dit östfinsk boskap har förts för sommarbete. Praxi-

sen kring arrendebeten är bekant. "Stiftelsens gård har brist på betesareal, så betetrycket vill bli för högt och djuren måste få tillskottsfoder på betet. Avtalsbeten har underlättat situationen", berättar Harri. "Transporten av djuren är en operation för sig, men också det löper bra med rätt arrangemang. Mest arbete i skötseln av det här objektet kräver stängslingen och till viss mån röjning av buskage. Vid det här objektet, som också vid övriga, sköter markägaren om övervakningen av djuren och att djuren får dricksvatten. Från stiftelsen sida är det ett krav för att kunna ha djuren på bete."

Harri konstaterar, att det var lätt att få planeringstjänster via projektet: "Projektet erbjöd ett enkelt sätt att ansöka om specialmiljöstöd. Många olika faktorer, som att objektet hörde till Natura 2000-nätverket, beaktades i planeringen."

Korna fick komma ut på det nya betet i juni 2012. Nötkreatur av ursprunglig östfinsk lantras passar bra för att sköta en vårdbiotop.

I Ala-Kapees beteshagar har man funnit ävjepilört, som man vill hålla under uppsikt. Arten har blivit alltmer sällsynt på strandbeten. Som den sköra växt ävjepilörten är, lider den när betesgången på strandängarna upphör så att de snabbt växer igen och konkurrensen mellan växtarterna ökar. Betesdriften gör att konkurrensen mellan växterna minskar och samtidigt förbättras ävjepilörtens livsutrymme.

Onödigt länge har dock beslutet på stödansökan för icke-produktiva investeringar dragit ut. "Vi borde snart börja bygga stängsel", konstaterar Harri. ●

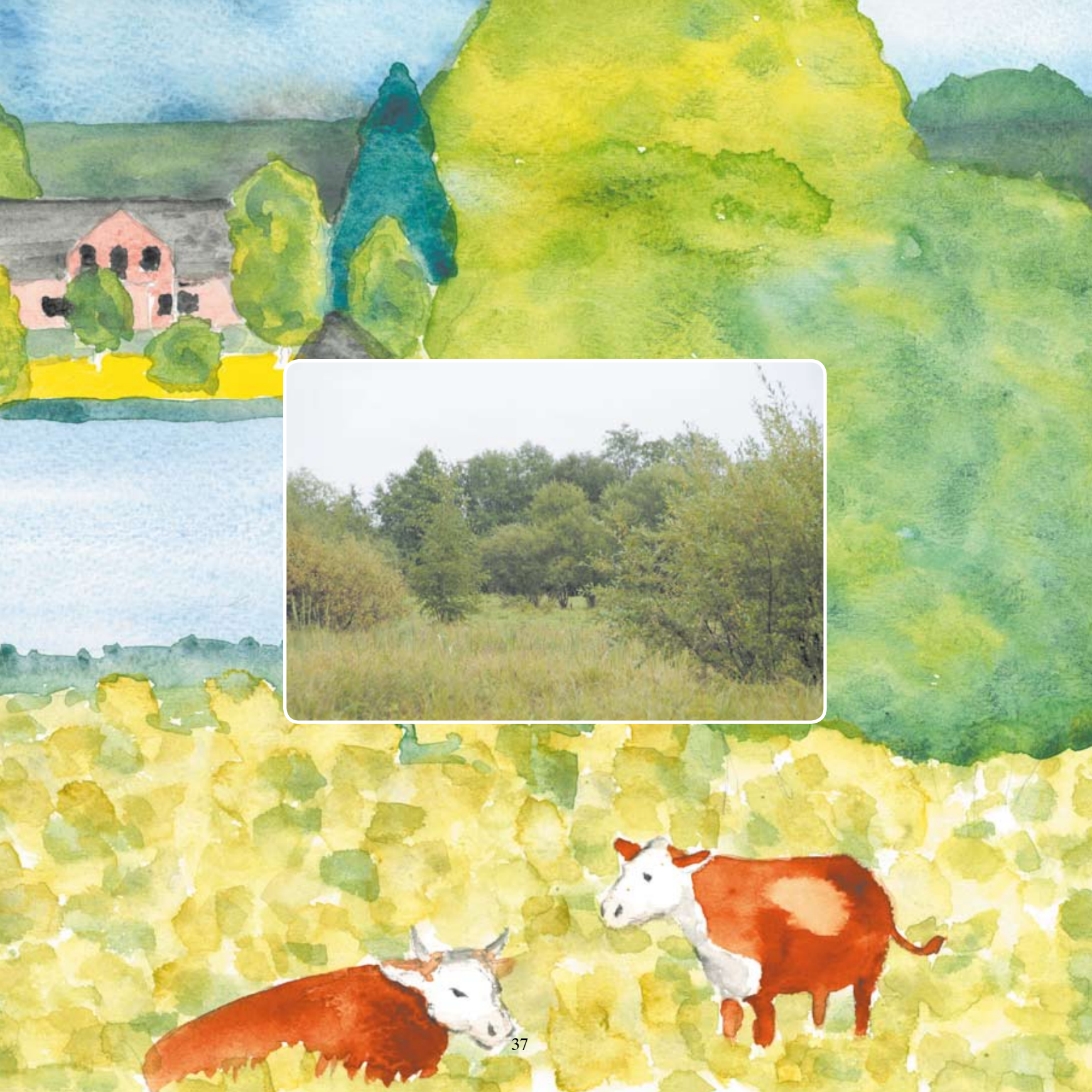

På området växer även ståtliga enar.

Pappilanlahti

Birkaland, Orivesi

Den samfällda betesmarken Pappila finns vid stranden av Pappilanselkä, alldeles i närheten av Orivesi centrum, intill järnvägen nära järnvägsstationen. Området består av standmadkärr samt våtmarker och åkerholmar bland åkrar och ängar. Ett stort vassområde finns längs stranden. Området är betydelsefullt för fågellivet. Madkärrsområdet med omgivning erbjuder med sin mångfald en värdefull miljö som rastnings-, häcknings- och matplatser för många fågelarter. Samuli Naaralains dikor och kvigor betar vid Pappilanlahti.

*I och med betet
hålls strandnaturen
öppen. Nötkreaturen
livar upp landskapet
och trivs bra även
på fuktiga beten.*

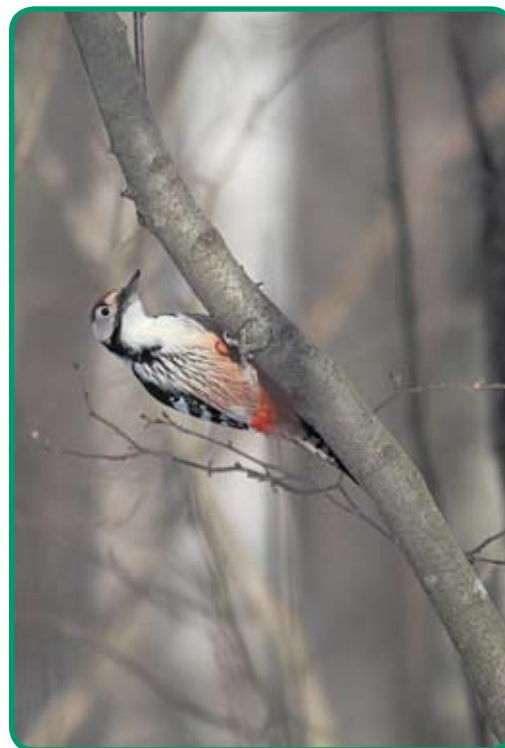
Området administreras till största delen av Forststyrelsen och en del av området ägs av Orivesi stad. Samuli Naaralainen berättar, att orsaken att börja sköta området på nytt delvis grundar sig på objektets historia och delvis på den kartläggning som Forststyrelsen gjort över området. Sedan gammalt är området en samfällad betesmark. Det speciella med området är läget – mitt i en tätort, nära bebyggelse och simstrand. I samband med planeringen av att börja med betesgång på nytt har nödvändiga intressegrupper och grannar informerats.

Objektets läge har varit den största utmaningen för skötselarrangemangen. "Å ena sidan är det bra att området är nära bebyggelse, men det för också med sig egna utmaningar, främst om djuren rymmer. Ett mindre hot är järnvägen som går alldeles intill" berättar Samuli och konstaterar, att de här utmaningarna måste man speciellt beakta när betesperioden ska avslutas och det börjar vara slut med bete för djuren. "Allt som allt gick den första betesperioden fint", ler Samuli.

"Skötselobjektet är viktigt för landskapet och också värdefullt för fågellivet", säger Samuli. Betesgången förbättrar kvaliteten på fåglarnas livsmiljö. Betande nötdjur är utan jämförelse bäst på fuktiga platser. Djuren vadar i vattnet och äter vassen på djupet och det hindrar att stranden växer igen. Dessutom skapar betesdriften en småskalig variation i området, som många arter drar nytta av. När djuren inte får tillskottsfoder och betestrycket hålls på en måttlig nivå, övergöder inte betesdriften området eller vattendraget.

"Häävi projektet gjorde det möjligt att ta området i bruk. Betesgången skulle inte ha förverkligats utan kontakten till planeraren och att nödvändiga dokument och andra saker blev omskötta", tackar Samuli. "Också Forststyrelsen har varit mycket nöjd med den hjälp projektet gav när skötseln av området planerades", konstaterar Panu Kuokkanen från Södra Finlands naturtjänster.

Den vitryggiga hackspetten trivs i vårdbiotoper och har även påträffats i Pappilanlahti.

Spångarna leder vandraren till fågeltornet för att beundra landskapen.

När Samuli får frågan, varför det är viktigt att sköta objektet, har han ett klart svar: "Det här är ett viktigt arbete för landskapet och naturvården." Ett öppet område är en fin helhet också landskapsmässigt och vad djuren gör intresserar folk som rör sig i Pappilanlahtis omgivning eller besöker fågeltornet. ●

Vanhankyläs hagmarker

Birkaland, Kuru

Vanhankylä hagmark i byn Parkkuu, Kuru, utgörs av en åkerholme som är indelad i två delar: en vacker hagmarksbacke med klipphöllar och ett gammalt skogsbete. Backen är ett lokalt värdefullt kulturlandskap. Här har man funnit flera beaktansvärda växtarter, såsom låsbräken och ormröt. Hagmarken finns på en mycket synlig plats bredvid Nya Kuruvägen. Den skötta hagmarken är en speciellt viktig del i väglandskapet. Sanna Eklunds och Ville Paulaniemis får betar hagmarken, som är arrenderad av en privat markägare. För området har sökts specialstöd för att finansiera skötseln.

Vanhankyläs hagmarker

Birkaland

Skogsbetets trädbestånd är gammalt och mångfaldigt. Gamla byggnader och lämningar av bosättning tillför området kulturhistoriskt värde.

Området har tidigare betats av mjölkkor men nu har det flera år varit paus i skötseln. Idén att återuppta betesgången på hagmarken kom från markägaren. Han visste att området är en inventerad, värdefull vårdbiotop och han var intresserad att få området omskött. Med hjälp av Härkäa sarvista -projektet söktes en utomstående person att sköta om området.

Sanna Eklund ansåg att eftersom området är så speciellt ville de gå med i samarbetet: "Hagmarken är inventerad som en värdefull vårdbiotop för sin artrikedom. Området har också ett kulturhistoriskt värde; fina, gamla byggnader finns på området. Hela området är mycket värdefullt för landskapet."

"Områdets läge är det som varit mest utmanande för skötselarrangemangen", berättar Sanna. "Vår egen gård finns 15 km bort. Som tur är sköts åtminstone den dagliga övervakningen av markägaren och hans barn, vilka bor i närheten." Ytterligare en utmaning, som Sanna nämner, är älgstråket som går rakt genom området. "Det gör övervakningen ännu viktigare, stängslen måste granskas varje dag."

Hagen är vackert belägen i en backsluttning.

En del av området har restaurerats med icke-produktiva investeringsstöd. En skötselplan för vårdbiotop har dessutom gjorts för hela området i projektets regi. "Projektet gjorde det möjligt att ta området i användning. Planeraren som arbetade i projektet tog kontakt och hörde sig för om vi var intresserade av avtalsbete. Med hjälp av projektet fixades också alla dokument som krävs för stödansökan", berättar Sanna.

Sanna anser att det är mycket belönande och fint att upprätthålla kulturlandskapet. Hon betonar betydelsen att bevara områdena för framtiden. "Det är viktigt att upprätthålla en fin vårdbiotop och bevara objektets värden för kommande generationer. Tanken med vårdbiotoper är bra." ●

Alkula

Österbotten, Vasa

Gården befinner sig i Gamla Vasa inte långt från de kända ruinerna av S:ta Maria kyrka. Gamla Vasa finns c:a åtta km österut från nuvarande Vasa stad. När Gamla Vasa stad brann ner 1852 byggdes den nuvarande staden upp på nytt ute vid kusten.

Ruinerna som finns på Alkulas marker berättar om områdets historia. Ruinernas omgivningar sköts med röjningar.

Alkula gård grundades ursprungligen på 1720-talet av släkterna Bladh och Falander-Wasastjärna i Vasa. Abraham Falander odlade tobak på gården under åren 1773 – 1800. August Alexander Levon köpte gården 1847 och gav då veterligen namnet Alkula åt den. Levon grundade en färg- och kemifabrik på gården och senare en ångkvarn. Efter Levons död 1875 flyttades ångkvarnen till Strandgatan i det nya Vasa och fick då namnet Vasa Ångkvarn. Levon var intresserad av trädgårdsodling och denna utökades under hans tid. En del växter och planteringar finns kvar från Levons tid.

År 1876 såldes Alkula på auktion till handelsmannen Hjalmar Nordgren. Från år 1916 var Alkula bostad åt skogsförmän och under denna tid planterades olika främmande trädslag på området. Från denna tid härstammar

namnet Skogsförmansparken. Under olika skeden fram till 1970 var byggnaderna uthyrda och Vasa stad inlöste lägenheten. Också efter detta var åkrarna utarrenderade. Kvarvarande byggnader var nu förfallna och i dåligt skick och en grundrenovering gjordes slutligen i början av 1990-talet.

I nedre våningen av den kvarvarande huvudbyggnaden har Vasa finska 4H-förening sin verksamhet. Övre våningen av huset är uthyrt som bostäder. 4H bedriver en daghemsverksamhet och har en del smådjur och trädgårdsodling som meningsfull sysselsättning åt barn och ungdomar. Kvar på området finns också en naturstig som grundats 1988 längs vilket det fanns skyltar med namn på de olika trädslagen.

Huvudbyggnaden är från 1700-talet. Den restaurerades med handledning av museiverket och erbjuder nu fina verksamhetsutrymmen för Vasas 4H-förening.

Området delas i två delar av infarten till Alkula huvudbyggnad och gårdsplan. På det norra området där de kvarvarande ruinerna huvudsakligen finns är det meningen att röja bort buskar för att träden och ruinerna ska framträda bättre. På den södra delen är det meningen att ingärda en smärre beteshage och ha några får som håller vegetationen nere.

Raija Rintakallio som är verksamhetsledare på Alkula framhåller att gården är ett offentligt ställe inom stadens gränser som många besöker och ännu fler kör förbi och därför borde allt vara prydligt och vackert. "Fårstängslet

måste vara tillräckligt stadigt för att inte fåren ska rymma ur inhägnaden", säger hon.

Alkula har under flera år haft inhyrt några får i smärre hagar men tack vare Härkäa sarvista -projektet vågade de ta steget och satsa på en grundlig skötsel av ett större område. "Syftet med vårdbiotoppprojektet är att förhindra att området växer igen", Raija berättar. "Alkula vill erbjuda ett välskött område för besökare så att dessa kan bekanta sig med det artrika växtbeståndet och områdets kulturella och historiska värden." ●

Flaskskär

Österbotten, Larsmo skärgård

I Larsmo skärgård, vid den Österbottniska kusten mellan Jakobstad och Karleby, ligger Flaskskär. Flaskskärs natur präglas av en lång beteskultur och här finns glesbevuxna vackra björkskogar, aspbestånd och små ängsgläntor. Som områdets specialitet kan nämnas havsörn som häckar i en av asparna, samt nattviol som växer i den lundartade moskogen.

Flaskskär

Österbotten

Traditionellt bete har präglat skärgårdsnaturen i Larsmo. Fårägaren Henry Liljekvist värnar om den traditionella markanvändningen i skärgården.

Flaskskärs karga skärgårdsnatur har betats så länge fårägare Henry Liljekvist kan minnas. Henry betecknar naturen på ön i havsbandet som unik. Den karga men varierande naturen består av landhöjningsskog som präglats av en lång beteskultur samt smala strandområden med klippor, sten eller sand. "Som betesmark kan området beskrivas som magert, endast några frodigare små ängsplättar förekommer", berättar Henry.

"Utmaningarna i betesskötseln ligger främst i att lyckas hålla ett lagom betestryck så att växtligheten mår bra", konstaterar Henry. "Naturen i skärgården är känslig och för högt betestryck orsakar lätt slitage. Det gäller att anpassa antalet djur och tidssättningen på säsongen". Höstjakten med lösspringande drivande hundar kan bli en utmaning för skärgårdsbetet, det har hänt att hundarna rivit får, minns Henry.

Härkäa sarvista -projektet kom till undsättning för att möjliggöra bete på ett naturskyddsområde. Flaskskär

ingår såväl i Natura 2000 nätverket som i det nationella strandskyddsprogrammet och utgörs av privatägda skyddsområden. På grund av de höga skyddsvärdena

Nattviolen är skärgårdens doftande orkidé.

På de skogbevuxna holmarna i den yttre skärgården, såsom Flaskskär, förekommer ännu glesbevuxna skogsbeten som påminner om användningen av de forna löv-, och betesängarna.

fanns det behov av en tydlig skötselplan och för att förverkliga betet behövdes en ansökan om undantag från fredningsbestämmelserna. Henry konstaterar vidare att miljöspecialstödet helt klart är en förutsättning för att förverkliga betet eftersom stängselkostnaderna är höga.

”Området har alltid varit betat och jag är sedan barnsben van vid att området sköts”, konstaterar Henry Liljekvist. I och med att området fredades och bestämmelser för användningen av området fastställdes, såg jag betesskötseln som en möjlighet för området. En betydande del av området är min egen mark.

”Stora delar av skärgården har varit betesmark för gårdarna i Larsmo fram till 1960-talet. Då jag var ung var jag med och släppte ut djuren, får och hästar, på ön. Dju-

ren släpptes ut på bete efter höbärgningen, då gräs och även löv från träden tagits för vinterutfodring åt djuren. Lövkvistarna från träden torkades och matades åt djuren på vintern. Kvistarna som blev kvar efter att fåren ätit löven samlades in av barnen i byn och användes till fastlagsbrasan.

Då fåren hämtades på hösten ordnade man ett fårskall för att samla in dem. I fårskallet deltog många skärgårdsbor. Sommarbete med fårskall är en del av skärgårdens kulturhistoria”, minns Henry Liljekvist. Han konstaterar, att det är viktigt att hålla landskapet öppet, att med skötseln bidra till ett vackert landskap som de som besöker skärgården kan njuta av och trivas i. På samma gång får fåren mat på sommaren, genom skötseln kan man förena nytta med nöje! ●

Bådaviken

Österbotten, Nykarleby

Området är beläget i Nykarleby vid den Österbottenska kusten och utgör en del av en gammal havsvik, Bådaviken, med omgivande strandnatur. Som en följd av landhöjningen håller själva viken på att avsnöras från havet. Vattendjupet inne i viken är mindre än en meter. De låglänta stränderna har till stora delar vuxit igen med hög vass. Viken omgärdas av unga strandskogar med björk och al.

Bådaviken

Österbotten

Vassen har tagit över den tidigare så fågelrika havsviken. Skötseln av området stöds av såväl den lokala befolkningen som naturskyddsmyndigheterna.

Enligt Sune West är Bådaviken ett mångsidigt betesområde för djuren och erbjuder såväl öppna ängar som skyddande skogsmark.

Bådavikens strandängar har varit betydelsefulla för såväl häckande som rastande fåglar och viken ingår i det nationella fågelskyddsprogrammet samt utgör en del av Natura 2000 området för Bådaviken och Nykarleby älv mynning (Lappo å).

Tillsvidare har 20 hektar i Bådaviken avgränsats som skötselområde. Från och med sommaren 2011 betar skottska högländskor (highlandcattle) i viken och ser till att hålla bort vassen för att återställa de låglänta strandängarna och en rik fågelfauna.

Sune West konstaterar att Bådaviken överlag är ett tacksamt skötselobjekt på grund av de goda kontakterna med markägarna, samfälligheten samt Forststyrelsen. Även de som har sommarstugor i området har varit mycket positivt inställda till betet. I röjningen av stängsellinjerna har Sune fått hjälp av den lokala naturföreningen, Jakobstads Nejdens Natur.

"Växlingarna i vattenståndet vid havsstranden ställer större krav på instängslingen och kräver ordentlig övervakning. I vinter hade isen och vattnet skuffat upp stängselstolparna, som nu måste borraras ner på nytt".

Tack vare Häävi -projektet kunde en plan göras upp för skötsel av Bådaviken. En tydlig plan var en förutsättning, eftersom området hör till Natura 2000 -nätverket.

Bådaviken har varit ett område för samarbete mellan olika projekt då även en plan för istandsättning av bäcken in till viken har gjorts, för att trygga fiskens vandring. Föreningen Jakobstadsnejdens natur tog det första initiativet till en skötselplan för Bådaviken. Föreningen har ett fågeltorn i viken och man har kunnat observera hur fågelfaunan minskat under de senaste årtiondena då strandängarna vuxit igen. Även fågeltornet har nu renoverats på talko av naturföreningen.

"Det som känns mest speciellt för djurägaren med detta skötselobjekt är nog den ytterst positiva inställningen från markägare, kommunens representanter och sommarstugebosättningen", konstaterar Sune West. "Människorna

Under flödestiden stiger vattnet högre upp på i den flacka beteshagen.

här vill ha området skött med bete och de kan till och med ringa och fråga när jag ska hämta ut djuren. En del skulle även vilja ha dem att beta på stranden framför stugan, för att återställa den öppna strandnaturen”.

Hela Bådaviken är ett gammalt fäbodsområde som utnyttjats som betesområde ända in på 1960-70 talet. Hit fördes kor på sommarbete främst från gårdarna i Forsby. ”En del av boskapen fördes ut med båt”, minns Håkan Blomqvist, ordförande för samfälligheten. ”Korna mjölka-des på betet och mjölken fördes in till staden för försäljning”.

Området gränsar till Djupsten som bildar en udde mellan Bådaviken och Lappo åmynning. En del av villabebyggelsen på Djupsten härstammar från sekelskiftet. Villorna var ursprungligen stadsbornas sommarbostäder.

”Det skulle vara viktigt att återställa Bådavikens fågelfauna” säger Sune. Highlandkorna är tacksamma djur för skötsel av sådana här områden eftersom de gärna äter vass och sly. De räds inte heller att gå på fuktigare områden. Samtidigt som korna mår bättre än om jag hade dem att gå på ett odlat bete, kan jag genom betesskötseln hjälpa naturen och fågellivet i viken, konstaterar boskapsägaren Sune West. ●

Sune Wests högländskor är välkomna att vårda de igenvuxna strandängarna.

Bakgrundsinformation

Traditionell kreaturshushållning

Förr i tiden utnyttjades betesmarker och höängar noggrant. Beten och ängar gödslades inte och kreatursgödseln togs tillvara för att spridas på åkarna. Kreaturen släpptes inte på åkrarna och höet skördades omsorgsfullt från slåtterängarna. Med tiden ledde det här till att näringsämnen i betena och ängarna minskade samt att deras växtlighet blev lägre och artrikare. På detta sätt bildades de naturtyper som vi numera benämner vårdbiotoper.

Förutom att betesdriften bidrar till att minska näringen i marken ger den också växtplatsen mera ljus och värme. Genom sitt trampande söndrar djuren också markytan då de betar. Alla dessa förändringar är till nytta för vårdbiotopernas växt- och djurliv. Artmängden ökar och arternas inbördesmängder ändras. På en väl skött vårdbiotop är det svårt att finna dominerande arter eftersom de olika arternas förekomster är jämnare och för att arterna även på små arealer är många.

Slåtterns inverkan på ängens växt- och djurliv är liknande som betesdriftens. Till skillnad från hagmarker och skogsbeten har man i huvudsak strävat till att hålla ängarna fria från träd eller att hålla sparsamt med träd på dem. Ett skuggande trädbestånd minskar på höproduktionen. Ljusa och varma slåtter- och betesängar är utmärkta livsmiljöer för bland annat många insekter. De är också våra artrikaste livsmiljöer för olika växtarter. Skötselresultatet och ängens artrikekom påverkas av redskap och metoder vid slåttern, slåttertidpunkten och slåtterfrekvensen under sommaren. Det slåttade gräset bör alltid samlas ihop och transporteras bort från vårdbiotopen.

Röjning och behandling av trädbeståndet på vårdbiotopen

Representativa vårdbiotopers trädbestånd har aldrig behandlats speciellt kraftigt. På vårdbiotoperna har ändå röjts och gallrats växande trädbestånd så att områdena har bevarats halvöppna. Speciellt unga granar och slybildande lövträd har avverkat för att förhindra igenväxning.

Träd till husbehovsved har varit den viktigaste orsaken till gallring av trädbestånden på vårdbiotoperna. Selektiv avverkning av träden har givit naturbetena deras hagmarkskaraktär. På vårdbiotoperna har likaväl också bevarats gamla träd och det är också typiskt med en varierande ålders- och artfördelning i trädbeståndet. Numera förverkligas gallringen vid skötseln av vårdbiotoperna så att luckor, eller gläntor, görs i trädbeståndet. I gläntorna kommer mera ljus ner till markytan och undervegetationen får en större artmångfald. Speciellt soliga och varma sluttningar och kullar är bra ställen för små ljusgläntor.

En liten störning är till fördel

Vårdbiotopernas mångfald grundar sig på att det hela tiden förekommer små störningar i dem. Betesdrift, slåtter och röjning förhindrar att biotopen utvecklas till skogsmark, vilket annars skulle vara deras naturliga utvecklingsriktning. De förändringar man får genom skötsel – ökningen av ljus och värme och söndrande av markytan, samt utarmning av markens näringshalt – skapar tillsammans en varierande livsmiljö i vilken många arter trivs.

Det är i alla fall viktigt att den av skötseln förorsakade störningen inte är för kraftig och inte heller för svag. Vid överbetning försämras biotopens tillstånd och artrikedomen utarmas. Det samma händer om skötseln är otillräcklig, eller betestrycket är för lågt. Till exempel för upprätthållandet av ängarnas blomsterhav räcker inte enbart slåtter, utan växtresterna måste också tas bort från området. Om skötseln inte tar bort tillräckligt med näringsämnen blir området övergött.

Betesdrift i natur- och landskapsskötseln i dag

Den traditionella kreaturshushållningens åtgärder passar bra också i dagens lantbruk. Både ur landskapsynpunkt och med tanke på naturens mångfald kan man vid skötseln av värdefulla objekt göra gårdens produk-

tion mångsidigare. På turistgårdarna passar dessutom landskapsvärden naturligt in i gårdens verksamhet.

Vårdbiotoperna erbjuder med sina varierande livsmiljöer stimulans åt djuren samt mångsidig näring. Även om man inte ger tillskottsfoder till betesdjur på vårdbiotoper

behöver de under en sommar förutom betesgräset mineraler, salt och dricksvatten.

Samhället finansierar upprätthållandet av naturens mångfald och skötseln av landskapet. Jordbrukare och registrerade föreningar kan för skötsel av sina objekt söka om investerings- och specialmiljöstöd vilka finns till för att ersätta kostnader för skötsel av värdefulla områden.

Vårdbiotoper är mycket värdefulla områden som skapats av traditionellt jordbruk och traditionell kreaturshushållning. De indelas i trädbevuxna biotoper (skogsbeten, hagmarker och lövängar) samt i öppna biotoper (torra och friska ängar).

Kulturlandskap består av vårdbiotoper och den bebyggda miljön.

Kulturmiljö är en helhet till vilken hör kulturlandskap, byggnadsarv och fornlämningar.

Naturens mångfald framträder på många nivåer.

På landskapsnivå betyder mångfald variationen mellan olika livsmiljöer. Med artmångfald avses i de olika livsmiljöerna förekommande antalet av olika arter och ibland också i vilken utsträckning de förekommer i förhållande till varandra.

Mångfald finns också inom en art: med genetisk mångfald avses de olika individernas genetiska variation inom samma art.

Betesdjuren är olika beroende på djurarten.

Nötkreatur är bra som betesdjur i allmänhet och de trivs också på fuktiga strandbeten.

Hästar kräver stadig mark och tillräckligt stora betesområden. De utnyttjar betet noggrant.

Åt fåren smakar saftiga gräsartade växter bäst, och de gör inte skillnad på vanliga och sällsynta arter.

Geten passar att sköta om ett kargt område, och som vig klättrare ryggas den inte för en svår terräng. Alla betesdjur trivs i flock, och djurmängden måste anpassas till betesarealen och djurarten.

Mer information om betande djur och avtal för betesmark finns i www.laidunpankki.fi

Tilläggsuppgifter och länkar

C-A. Haeggström, T. Heikkilä, J. Peiponen, S. Vuokko 1995:
Toukohärkä ja kultasiipi – niityt ja niiden hoito.
Otava.

L. Lindgren 2000:
Saariston laitumet.
Metsähallitus ja Edita.

J. Pykälä 2001:
Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä.
Suomen ympäristökeskus ja Vammalan kirjapaino.

J. Tiainen, M. Kuussaari, I. Laurila & T. Toivonen (toim.) 2004:
Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus.
Edita.

www.ely-centralen.fi | Regionala närings- trafik- och miljöcentraler

www.maajakotitalousnaiset.fi | Maa- ja kotitalousnaisten Keskus

www.ymparisto.fi/ksu/harkaasarvista | Svenska sidor om HÄÄVI

www.laidunpankki.fi | Laidunpankki

www.kotiniitty.net | Egentliga Finlands kulturmarksförening r.f.

www.mavi.fi | Svenska sidor på jordbruksverket

www.landsbygd.fi | Landsbygdsnätverket

Härkää sarvista -projektet finansieras av Mellersta Finlands, Södra Savolax,
Birkalands och Österbottens ELY-centraler.

Närings-, trafik- och
miljöcentralen

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling:
Europa investerar i landsbygdsområden

Mångfalden i naturen på landsbygden är överraskande stor. I vårdbiotoper-
na, eller på naturängarna och -betena,
finns den största variationen. Alla vård-
biotoper har sina karaktärsdrag och i
dem lever ett stort antal sällsynta arter.
Dessa värdefulla miljöer har dock blivit
allt mer sällsynta.

I denna skrift presenteras berättel-
ser från strandängar, hagar och skogs-
beten som människor beslutit att sköta
tillsammans, för naturens bästa.

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

ISBN 978-952-257-613-2

